

Verske, državljanske in domače zadeve pri Judih.

Po povratu iz Babilonske služnosti je bil pri Judih posebni stan, ki je skrbel, da je sv. pismo ostalo čisto; razlagal je tudi postavo Gospodovo; imenovali so jih pismouke ali razlagavalce postave. Učili so spoznavati božjo postavo in zbirali so k sebi učence. Privoljenje v to je dajal veliki sovèt ali synedrium, iz 70 članov, katerim je bil na čelu veliki duhoven. Kdor je imel právo do učenja, imenovali so ga rabbi ali rabboni.

Ker je bilo več šol, v katerih so postavo razlagali, prišlo je do tega, da se je šola od šole razlikovala. Ob času Kristovem so bile poglavitne tri ločine. Bili so:

1. Farizeji, katerim so bili poleg sv. pisma tudi drugi nauki od Boga; čislali so bolj vnanje od notranjega božječastja; več jim je bila črka kakor duh postave. Prevzetnost in hinavščina je bila njim navadna hudobija. Farizeji so bili najhujši neprijatelji Kristusu, ker jim je očital njih hudobije.

2. Saduceji. Ti so strogo sodili druge, a sebe voljno; niso verovali na neumerjočnost človeške duše, niti na vstajenje; držali so se le postave, a zametali so besedno izročilo; ni jih bilo mnogo, a imeli so priveržence iz najjimenitnejših stanov; ž njim so bili imoviti, a prosto ljudstvo se je držalo farizejev.

3. Essenii. V marsičem so bili ti prav pobožni in delavni ter v svojem življenju zvesti in usmiljeni. Njih življenje je bila življenju pravih Judov skoro v vsem jednako, a kljub hvalovrednim šegam vendar niso bili prosti zmote in vraž; niso opravljali predpisanih daritev, in so solnce oboževali.

Poprej imenovani veliki svèt je bil ob času Kristovem najviše sodišče v vseh verskih zadevah, a dežela je bila Rimcem podložna. Sodnijske razsodbe so večkrat nabite na mestnih vratih. Posebna sodišča so bila v zvezi s templjem; sodišča ž njim zvezana so razsojevala ne le pri posameznih slučajih, timveč so tudi postavo razlagala in dajala v odločilo za primeren slučaj. Pri Judih je bila kervna osvéta; a bilo je pa tudi šestero mest za pribežališče, kamor pribežali so tisti, ki so brez premisleka koga umorili; ostali so tam do smrti velikega duhovna.

Vsak Izraelec je bil zavezan, da je odrajtoval davek duhovnom, levitam in templju. Ti davki so bile prvine poljskih sadežev in desetina. Postava je tudi predpisovala, da mora Bogu posvečeno biti prvorojeno ljudi in žival; vsak prvorojeni deček bi imel postati duhoven; da so pa prepuščali duhovenstvo Levijevemu rodu, so starši odkupavali svoje prvorojene dečke.

Vojak je bil vsak Izraelec od 20. do 50. leta. — Stanovanja pri Judih so bila priprosta, največ jednostropna. Streha judovski hiši je bila navadno ploščasta in taka, da je bilo moč gori bivati. Obleka je bila po šegi judovskih dežel; spodnja je bila platnena, vezal jo je pas; vrhovna pa je bila plašč. Hodili so ali bosí ali so nosili sandele. Prvi dokaz gostoljubnosti je bil tedaj, da so gostu noge umili.

Na glavi so nosili turban, t. j. ruto, ki je bila trikrat ali štirikrat ovita okoli cilindrične kape.

Da so se Judje pri prometu posluževali denarja, je znano. Naj česteje se imenuje sekel ali srebernik; na jedni strani je imel napis: Sekel Izraelov, na drugi strani pa: Sveti Jeruzalem. (1 sekel je bil po naše 1½ gld.) Pol sekelná ali 2 drahmi so darovali Judje vsako leto v templjev zaklad.

Mera in uteži pri Judih navadne imenujejo se v sv. pismu. V templji na svetem kraji je bila shranjena uzorna dolgostna mera, k steni pripeta, in po tej meri so se ravnali pri prometu in trgovini.

Čas so delili Hebrejci najprej po letih prerokovih, pozneje pa po letih svojih vladarjev. Še pozneji so šteli leta po razdejanji prvega templja (588). Leto so pa šteli po praznikih; dan je trajal od 6 zjutraj do 6 zvečer; o časi Kristovem so šteli noč v štiri nočne čuvajnice, vsako po 3 ure. Prva je bila od 6 do 9 zvečer, druga od 9 do polnoči, tretja do 3 ure zjutraj in četrta od 3 do 6 v jutro.

Kar se sicer tiče šeg in navad pri Judih, naj se tu le nekaj opomni. Prvorojeni sin je imel posebne pravice. Poglavar družini je bil oče, in po njegovi smrti je prešla ta čast prvorojenemu; njegova dedšina je bila za polovica viša vsacega drugega sina. Hčere so podedovale le tačas, ako niso imele bratov.

Ko so judovski otroci zakon skleпали, mogli so se ravnati strogo po očetovi volji. Pri ženitovanji se ni smela nevesta drugače prikazati, kakor zagrjnena. Tako je bilo mogoče, da je Laban pripeljal Jakobu Lijo mesto Rahele.

Po umrlih so zelo žalovali. Raztrgali so zgornjo oblačilo, glavo ostrigli in s pepelom potresli. Mrliča so v platno zavili, tudi so trupla mazilili.

Podboji pri judovskih hišah so bili dostikrat popisani z izreki sv. pisma. Tudi na svojem životu so nosili Judje take spominke na postavo. Gostoljubnost je bila pri Judih zapovedana; posebno sveta dolžnost je bila skrb za uboge, sirote in zapuščene vdove. Ako je umrl mož, vzel je bližnji možki sorodovinec vdovo za ženo.

Pri jedi so sloneli na vzvišeni blazini na levi strani, in glavo so podpirali s kolcem, noge so pa obračali od mize.

K sklepu opomnimo še nekaj o judovski odgoji in o učilništvu. Odgoja pri Judih je bila skoz in skoz verska. Strah pred pravičnim Bogom, upanje na plačilo jih je nagibalo, da so bili postavi pokorni. Iz istih nagibov je izviral tudi pokorščina do staršev in prednikov; v tem oziru poglejmo le na 4. zapoved božjo in njeno obljubo. Starost so visoko spoštovali. Jehova je bil poglavar judovskemu národu tudi v državnem oziru. Otroci so bili posebni dar božji, ki so jih vzrejevali vestno za Gospoda po danih postavah. Osmi dan po rojstvu so dečke obrezovali. Z obrezo so jih vzprijeli v zavezo, katero je Bog sklenil z Abrahamom in njegovimi potomci. Judovskim možem ni bilo prepovedano jemati več kakor jedno ženo; a vendar je bilo to le redko, in družinsko življenje je bilo versko in prisrčno. Oče je bil učitelj svojim otrokom; poučevali so jih v postavi in v sv. pismu; tudi so se otroci učili brati in pisati. Petje in godbo so zelo čislali; to vemo iz bogoslužnih naprav v templji.

Posebne šole so bile preroške šole; vpeljal in vodil jih je Samuel, Elija i. dr. Tu so postavo razkladali in mladino poučevali v branji, pisanji in petji in takih stvareh, katere vedeti je bilo namestniku božjemu potrebno in koristno. Namena, vzgojevati preroke, te šole niso imele; prerokovanje je bil nezaslužen dar, katerega je Bog naravnost podelil.

Gospod Bog, ko je vodil in izobraževal izvoljeno ljudstvo, posluževal se je v to raznih pripomočkov. Vzgojeval je svoje ljudstvo s postavami in ukazi, s plačilom in kaznijo; poučevali so je duhovni, leviti in preroki; prazniki so jim budili spomin in pokorščino do Boga; v templji v shodnicah zbiralo se je k poslušanju božje besede. Bog je peljal Izraelce v Egipet, v rodovitno deželo, kjer so se priučili kmetovanju, obrtnosti in umetnosti, in se pripravljali v posest svete dežele.

Vsa vzgoja, vsa izomika, vse vodstvo je pa pripravljalo na prihod Izveličarja, katerega so željno pričakovali vsi národi na zemlji.

Pedagogični izreki.

Ne naredi iz svojih otrok žive pismarnice ali arhiva. Ako človek hodi po takih prostorih, zdi se mu, kakor bi bil med mrtvimi.